

ALBÀNIA VIATGE A LES TENEBRES, ANADA I TORNADA

La història d'un fallit encàrrec del govern de Tirana per fer un museu dedicat a les escoltes de la Sigurimi, la temuda policia secreta comunista, explica les rèmores del passat que encara hi ha al país

TEXT I FOTOS

Bashkim Shehu

El maig del 2014 vaig anar a Tirana, la capital d'Albània, per participar en una tertúlia sobre la representació del passat en el discurs públic. Un dia abans d'agafar el vol de tornada a casa em va arribar una proposta del govern albanès per idear un museu sobre les escoltes de la Sigurimi, la policia secreta del règim comunista. A més, el museu se situaria al mateix edifici que havia sigut la central de les escoltes. La idea em va agradar molt. Així és com em vaig convertir en comissari del projecte. Al cap de dos anys i mig d'esforços, però, quan la feina arribava al final, els núvols que s'havien anat acumulant sobre el projecte em van obligar a dimitir amb tant de gust com quan vaig acceptar el càrrec.

...

La Casa Misteriosa o la Casa de les Fulles. Així és com anomenava la gent aquell edifici de dues plantes que per fora estava completament cobert de plantes enfiladisses, com en els contes de fades. Els murmurs de la gent intentaven traduir

el rumor de les fulles mogudes pel vent: només se suposava que l'edifici era de la Sigurimi i que s'hi feien coses terribles, però ningú, o gairebé ningú, sabia exactament què. Fins i tot a dins de la Sigurimi no tothom n'estava al corrent. ¿Però què era aquella casa abandonada on, quan hi vaig entrar per primer cop, vaig tenir la sensació que era un espai fora del temps o, més ben dit, que era una descomposició del temps, en consonància amb la decrepitud de la matèria muda que hi havia al meu voltant?

L'edifici es va construir a principis dels anys trenta perquè fos una clínica ginecològica, la primera d'Albània. Més tard, durant l'ocupació alemanya, va pertànyer a la Gestapo, segons les llegendes i creences que rondaven com ombres entre els que hi van treballar durant els següents decennis, els de la Sigurimi. Després de la guerra, durant els primers anys del règim comunista, va ser centre de detenció, és a dir, de tortures. A partir dels 50 es va convertir en seu del departament científicotècnic de la Sigurimi, i va seguir així fins que la policia política es va dissoldre, el 1991. Les feines d'aquest departament eren l'escolta amb micròfons –en aquest àmbit tenia un paper d'assistència i alhora de lideratge de tots els departa-

ments i totes les seccions de la Sigurimi quan duien a terme operacions d'aquest tipus–, la intervenció telefònica –per això era al costat de les oficines centrals de la telefònica–, la fabricació de claus per obrir cases o caixes fortes, el control químic de la correspondència i el revelat de fotografies fetes per agents de la Sigurimi –motiu pel qual disposava d'un laboratori especial–. És a dir, era el centre de les neurones òptiques i auditives de la Sigurimi, els ulls i les orelles de la qual podien ser a qualsevol lloc. Una de les llegendes deia que seguia sent un centre de tortura fins i tot molt de temps després que deixés de ser-ho i que els fets dels primers anys s'oblidessin: com si les parets o les fulles que les cobrien tinguessin una memòria pròpia de la qual emanava aquesta llegenda, i com si el murmur de la gent es fes eco del rumor de les fulles. Igual que en els somnis i la poesia, era un canvi de la causa per l'efecte: les activitats que acollia l'edifici derivaven en empresonaments i tortures. I era summament important que aquesta relació, aquesta conseqüència d'aquestes activitats, tingués el seu espai en el museu.

A més, al mateix edifici hi havia, en aquells anys, un altre departament, el que es dedicava a la vigilància de les ambaixades. I aquesta cohabita-

•
*El museu
havia de ser a
la Casa de les
Fulles, un
antic centre
de tortura*
•

LA CASA DE LES FULLES La gent anomenava així aquest edifici perquè per fora estava totalment cobert de plantes enfiladisses, però també li deien la Casa Misteriosa, perquè tothom pensava que l'edifici era de la policia secreta però no sabia exactament què s'hi feia a dins. Era, efectivament, el centre que centralitzava les escoltes i l'espionatge.

ció constituïa un altre element significatiu per a la concepció del museu: remetia a l'anomenada “aliança entre l'enemic interior i l'exterior”, un fet emblemàtic en l'imaginari paranoic de l'autoaïllament del país, que era el tret específic del totalitarisme a Albània. Un altre element que em semblava important era el fenomen dels *micròfons vius*, els confidents de la Sigurimi: apuntava el problema de la responsabilitat moral sota la dictadura, que s'assemblava també al de la impossible neutralitat de la tecnologia.

De totes maneres, l'objectiu del museu no s'havia de limitar a la feina del departament científicotècnic. Això només havia de ser el punt de partida per mitjà del qual s'havia d'enfocar la qüestió del totalitarisme com a sistema de control de la gent, dels seus actes i els seus pensaments, alhora que els aparells –electrònics o vius–, i la idea de la seva onnipresència, havien de ser una metàfora de la penetració d'aquest control fins al punt més recòndit de les ànimes. La presentació gràfica d'aquesta idea se sintetitzava entre el panòptic de Bentham, que és la presó perfecta, i la utòpica *Ciutat ideal* d'Urbino, que s'hi correspon perfectament però com una visió des de l'exterior.

...

Per a mi, aquell estiu va ser una temporada d'investigació. Vaig tenir accés a l'arxiu del minis-

teri de l'Interior, a documents sobre les activitats de la Casa de les Fulles, que és com es diria el museu, i a dades estadístiques pertinents sobre el tema. Eren especialment significatives les estadístiques anuals dels col·laboradors de la Sigurimi: en comparació amb la Stasi, la policia política de l'Alemanya Oriental, el nombre de col·laboradors per càpita eren la meitat, i la quantitat de personal era molt menor el de la Sigurimi –proporcionalment, unes set o vuit vegades menys que a la RDA–. Però el règim d'Albània era clarament més esclavitzant. És la diferència entre un règim policial i un de totalitari: en aquest últim, la policia, el control, està ben instal·lat en la ment de les persones a causa del terror estatal combinat amb un ensinistrament psicoideològic de tipus orwel·lià que distorsiona els esperits. I en l'imaginari col·lectiu la Sigurimi era omnipresent: circulava la llegenda que una de cada tres persones era un delator. Probablement va ser alimentada per la mateixa Sigurimi: segons em va explicar un antic company de presó que havia sigut membre de l'alta nomenclatura, la Sigurimi tenia un departament dedicat a captar i difondre rumors. En realitat, tenien unes 100 vegades menys membres.

•
*La Sigurimi
tenia tot un
departament
per captar i
difondre
rumors*
•

També em vaig haver d'entrevistar amb exoficials de la Sigurimi i amb antics especialistes de la Casa de les Fulles. Va ser la part més escabrosa del meu viatge en el temps, a les tenebres. Per treure'n alguna informació vaig haver d'aguantar en silenci les seves dissertacions en defensa del sistema al qual havien servit. Un, per exemple, va treure la qüestió del terror jacobí, que s'hauria justificat pels valors que irradiava la Revolució Francesa, i fins i tot va mencionar la Inquisició com un element que no pot restar mèrits a l'Església catòlica o que una gran part dels presos polítics en realitat eren lladres i pederastes. Un altre em va dir que l'empresonament dels que pensaven fugir a l'estranger es feia en el seu propi benefici perquè si no els guardes fronterers els haurien matat quan ho intentessin.

Malgrat tot, vaig obtenir informació interessant, sobretot dels tècnics. En destacaré una: conté, com si es tractés d'un *aleph* de Borges, la incommensurable paranoia del règim. Tots els llibres i les revistes que arribaven de l'estranger per als únics que tenien el privilegi de rebre'n –els membres de la cúpula del partit-estat– se sotmetien a un control químic per veure si contenien substàncies radioactives o

EL RECORD DE L'HORROR L'interior de la Casa de les Fulles estava abandonat i atrotinat, però encara s'hi trobaven restes del que havia sigut el centre de tortura i d'escoltes sobre la població. Ha de ser un museu.

biològiques que poguessin matar lentament els líders.

Last but not least, em vaig entrevistar amb algú que havia sigut un alt càrrec dels servis d'intel·ligència durant el període postcomunista, el qual, suposava, devia saber moltes coses sobre la Casa de les Fulles. Em va dir que no en sabia res. I vaig tenir la clara sensació que no li feia cap mena de gràcia la idea d'aquest museu. Tot i així, em va prometre que em posaria en contacte amb algú que hi havia treballat, que encara treballava als serveis d'intel·ligència i que molt probablement m'ajudaria. El contacte no es va produir mai. Crec que es tractava de l'últim cap del departament científicotècnic de la Sigurimi.

...

A principis del 2015 vam fer una primera presentació pública del projecte al pati de la Casa de les Fulles, perquè a l'interior podia ser perillós de tan decrepit com estava l'edifici abandonat. Hi va haver algunes reaccions mediàtiques molt airades i cridaneres, però com que provenien d'antics funcionaris de la Sigurimi eren un indicador que el que estàvem fent era correcte.

Després de la presentació caldria esperar que es restaurés l'edifici, sobretot la teulada i l'interior, però també que es recuperessin les

fulles de les enfiladisses, en gran part mortes. I això duraria un any ben bo. Durant aquest temps jo podria continuar elaborant la narrativa, en molt bona sintonia amb l'arquitecta italiana Elisabetta Terragni, mentre l'equip de treball s'anava completant a poc a poc i, en paral·lel, també el conjunt dels objectes que s'exposarien: documents d'arxiu, fotos, materials en vídeo, algunes cintes de gravacions secretes amb veus de persones que després van ser afusellades i, evidentment, vells aparells de la Casa de les Fulles, des de centraletes per intervenir converses telefòniques fins a micròfons dels que s'incrustaven a la paret i dels més petits, les xinxes. I moltes càmeres i teleobjectius per fotografiar a llarguíssima distància. I moltes, moltes gravadores, i també un ordinador per a les escoltes telefòniques, el primer i probablement l'únic ordinador de producció albanesa, anomenat l'Abella. Tot semblava anar rodat. Però...

...

Però les ombres del passat van tornar per sotjar el projecte. I aquí comença una altra història. ¿O és que era la mateixa història, o restes de la mateixa història, que volíem explicar a través del museu i que tornava a nosaltres com un malson?

A poc a poc però amb tenacitat, amb obstinació, el passat va reaparèixer en diverses formes per les interferències d'unes autoritats els hàbits de les quals manifestaven en massa ocasions una semblança inquietant amb els del règim anterior pel que fa al tracte amb nosaltres, com si estiguéssim sota les seves ordres. Però no era només arrogància. A partir de l'estiu del 2016, a mesura que la data d'inauguració s'acostava, el projecte del museu agafava pes en l'agenda de la propaganda governamental. Es pot adduir que és inevitable, però la persistència dels hàbits heretats empenyia els buròcrates cap a temptacions totalitàries. Així que hi va haver casos d'intents de censura. De vegades era per una qüestió de gustos; d'altres, fins i tot, per voler evitar disgustos a algun polític reciclat. I tot això per un museu que havia de denunciar la falta de llibertat d'expressió durant el règim anterior! Requeria un gran esforç, lluitar contra allò i impedir-ho, i tot plegat em prenia les ganes de treballar. I el mateix els passava als meus companys d'equip.

...

Al novembre ens vam adonar d'una cosa molt greu: algú havia robat el projecte i n'havia fet servir una sèrie d'elements per a un altre museu als túnels que hi ha sota el ministeri de l'Interior. Era el propietari d'un grup mediàtic molt pròxim al govern i el robatori es va produir amb el beneplàcit de l'executiu, tot i que d'amagat de la titular de la institució que gestionava directament el projecte, la ministra de Cultura, que ens havia donat suport en els moments clau, potser pel fet de ser nova en el món de la política. En fi; el mateix govern que ens havia encarregat una feina col·laborava a plagiar-la. I a sobre era una caricatura que desvirtuava i trivialitzava la nostra idea davant del públic. Aquest va ser, per a mi, el cop definitiu, i no em va quedar cap altre remei que dimitir.

Ara no sé què s'està fent a la Casa de les Fulles. Només em va arribar la notícia que uns vídeos que havíem preparat han desaparegut completament dels ordinadors de l'estudi de producció, i que no n'hi ha cap còpia. Abans ja havia passat una cosa semblant: després que tot l'equip es dediqués durant dies a seleccionar el material que havíem trobat als arxius i a estructurar-lo tot en un ordinador que ens havia deixat el ministeri de Cultura, justament l'últim dia es va esborrar... però només les carpetes que contenien el nostre treball. L'explicació que ens van donar va ser que ho va fer automàticament un programa especial que contenia el mateix ordinador. Ni tan sols els millors informàtics de Tirana, i n'hi ha de molt bons, van poder recuperar-lo.

Es podria dir que no eren accidents, que damunt del projecte de la Casa de les Fulles hi pesava una maledicció. ¿O és que potser ho feia a propòsit algú que no volia que existís un museu com aquest? En alguns moments fins i tot vaig arribar a pensar en l'últim cap de la Casa de les Fulles, que encara era un funcionari important dels serveis secrets. Conjectures paranoiques, evidentment. Segurament els materials en què em vaig submergir tant de temps em van contagiar. Però, accidents a banda, és obvi que el museu encara té els seus enemics. Així que *se non è vero, è ben trovato*, per dir-ho en l'idioma de l'arquitecta Elisabetta Terragni, que ara treballa pràcticament sola. ●